

Foto Alex Alsemgeest - Foto: Olga Rook

Een kijkje in de Cuypersbibliotheek Rijksmuseum

Conservator over de kracht van
het geschreven woord in een
digitale tijd

Door: Bert Koopman

04-06-2026

Cultuur Interview

De indrukwekkende bibliotheek – midden in het Rijksmuseum Amsterdam, een hit op sociale media – is inmiddels een kleine vijftien jaar publiek toegankelijk vanaf het balkon op de tweede verdieping. In dit artikel spreken we conservator Alex Alsemgeest over het verbinden van mensen, boeken en geschiedenis. Het tweede artikel gaat over de afdeling Research Service van het Rijksmuseum, waarvan de bibliotheek onderdeel uitmaakt.

De klassieke Cuypersbibliotheek ofwel de Rijksmuseum Research Library is een hoge ruimte die vier verdiepingen telt. In de bibliotheek en de bijbehorende depots huizen in totaal meer dan een half miljoen boeken. Er worden al honderd jaar onafgebroken publicaties gecollecteerd die van ver of nabij te maken hebben met verschillende collecties en de werking van het museum. Zo geeft het Rijksmuseum mede vorm aan het publieke geheugen en het maatschappelijk debat.

Alex Alsemgeest (1980) is sinds 2021 conservator bibliotheek-collecties bij de afdeling Research Services. Hij studeerde geschiedenis in Rotterdam en *Book and Digital Media Studies* in Leiden. Voor zijn aanstelling bij het Rijksmuseum was Alsemgeest onder meer werkzaam bij de Koninklijke Bibliotheek, de Universiteit van Uppsala en Trinity College in Dublin.

De Cuypersbibliotheek - Foto: Arie de Leeuw

Hoe wordt de bibliotheek door bezoekers ervaren?

‘De monumentale bibliotheek – te zien vanaf het balkon op de tweede verdieping – is een goed bewaard geheim. Deze bijna sacrale ruimte met haar sterke beeldtaal roept bij bezoekers een gevoel op van respect en waardering. Hier daalt kennis van eeuwen op de bezoeker neer. Onze uitdaging in de komende tijd is om het verhaal van de bibliotheek nog beter te vertellen, zowel de diensten die het levert ter ondersteuning van het wetenschappelijk onderzoek, als de collecties die het verzamelt. Intussen is het voor mij een voorrecht om te werken in een van de belangrijkste kunstbibliotheken ter wereld.’

Wat gebeurt er achter de schermen?

‘Dat varieert van het selecteren, bestellen en catalogiseren van de boeken en tijdschriften (zowel gedrukt als digitaal), tot het beheren van het bibliotheekstelsel en alle andere collectiesystemen, tot als conservator zelf onderzoek doen en publiceren. Ruim 80% van de totale fysieke collectie van het Rijksmuseum – objecten en boeken – kan op afspraak gratis worden geraadpleegd in de studie- en leeszaal.’

En de depots?

‘Eén bevindt zich onder het hoofdgebouw van het Rijksmuseum. Daar worden de nieuwe publicaties, de veilingcatalogi en de bijzondere collecties van de bibliotheek bewaard in beveiligde, geklimatiseerde depots. Het andere, externe depot – in Amsterdam-Noord – huisvest het grootste deel van onze collectie samen met die van het Eye Filmmuseum. Met beide depots kunnen we circa 25 jaar vooruit.’

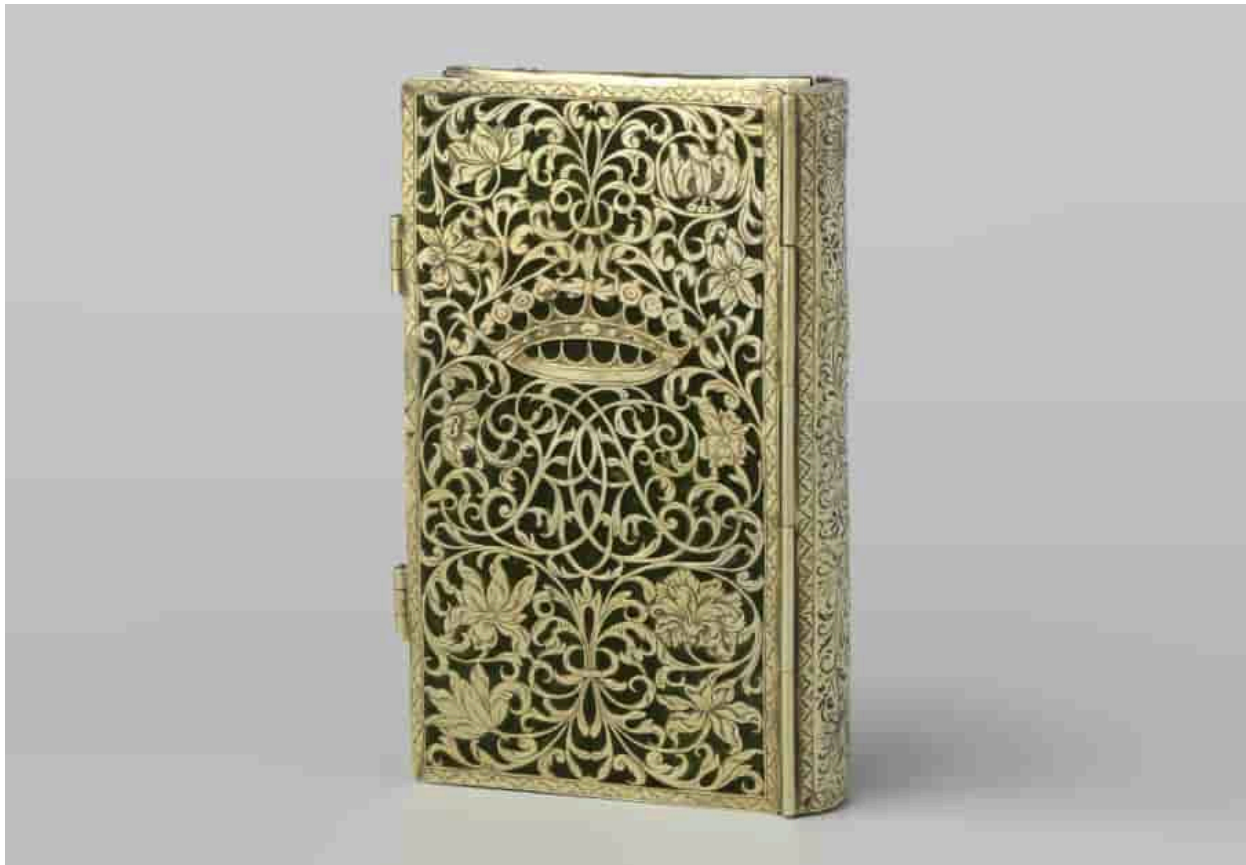
Het gesprek komt op de topstukken van de bibliotheek. Er zijn er genoeg. Wat te denken van het befaamde en invloedrijke ‘schilder-boeck’ van Karel Manders uit 1604. Het is het eerste overzicht van Nederlandse schilders uit de vijftiende en zestiende eeuw. Ook bijzonder: een collectie boeken afkomstig uit Nova Zembla. Ze waren ingevroren in het ijs op de plaats waar Het Behouden Huys stond, geconserveerd en nu in de collectie van het Rijksmuseum.

En dan een interessant staaltje parlementaire geschiedenis. Dit betreft negentiende-eeuwse pamfletten over de afschaffing van de slavernij, afkomstig uit de bibliotheek van de Tweede Kamer. Ze lagen in de tijd van Thorbecke, samen met boeken over dit onderwerp, op de leestafel van de parlementariërs. Ze hebben stellig bijgedragen aan de het debat en de besluitvorming over de afschaffing van de slavernij.

Wat is een aansprekend voorbeeld van een vrij recente aanwinst?

‘Dat is een zeventiende-eeuwse editie van het *Nieuwe Testament* in een band van opengewerkt, verguld zilver op groen fluweel. Wereldwijd zijn slechts een handvol van zulke bijbels uit de tweede helft van die eeuw bekend. De band is uitzonderlijk goed bewaard en rijk versierd met bloemmotieven en een gekroond spiegelmonogram.’

‘De bijbel behoorde toe aan Anna Elisabeth van der Capellen tot den Pol, dochter van de bekende patriot Joan Derk van der Capellen tot den Pol, schrijver van het beruchte pamflet *Aan het volk van Nederland*. Deze aanwinst is verworven dankzij het Gerard Leeu Fonds en een particuliere donateur.’

Zeventiende-eeuwse editie van het Nieuwe Testament

Tot slot

Het zien van deze objecten doet denken aan de ‘historische sensatie’ van Huizinga: de suggestie van een directe aanraking met een verleden werkelijkheid. Bij deze ervaring gaat het volgens de vermaarde historicus om een ‘onmiddellijk contact met het verleden’, dat plotseling kan ontvlammen vanuit een eenvoudig detail, bij het lezen van een oude notariële akte. En dus ook bij het aanschouwen van een zeventiende-eeuwse editie van het Nieuwe Testament.

<https://www.rijksmuseum.nl/nl>

In het decembermagazine van Wereld van Filantropie verschijnt een vervolgartikel over de bibliotheek waarin zal worden ingegaan op enkele aanwinsten uit het jaar 2026.

Grootste kunsthistorische bibliotheek

Volgens architect Pierre Cuypers was een museum niet alleen ter ver- en bewondering, maar ook een plaats om kennis op te doen. Daarom ontwierp hij in het museumgebouw de beroemde Cuypersbibliotheek met haar fraaie mozaïekvloer. Het grote dakraam boven de leeszaal van de bibliotheek – een negentiende-eeuws ideaal – was zeer modern bij de oplevering.

Het betekende dat mensen overdag geen kaarsen of gaslicht nodig hadden om te kunnen lezen. Om het daglicht zo veel mogelijk te reflecteren zijn de bovenste delen van de wanden met een lichte kleur beschilderd. Ook zijn de decoraties klein en ver uit elkaar geplaatst om zo veel mogelijk daglicht te kunnen gebruiken.

Het doel van Cuypers was om een ruimte te ontwerpen met grandeur die groot overkwam. Daarom zijn de pilaren aan de bovenkant dunner dan onderaan. Hierdoor lijken ze langer en oogt de ruimte hoger. Daarnaast was symmetrie belangrijk. Daarom ziet men hier een grote decoratieve cirkel op de vloer die een spiegeling is van de trap aan de andere kant.

Cuypers koos er soms voor materialen te laten zien. Zo ook de ijzeren klinknagels in de bogen. Hij voegde hier echter een rij geschilderde klinknagels aan toe om het visuele ritme beter over te laten komen.

Stilte

De decoraties van de bibliotheek waren bedoeld om kunsthistorici te eren en de bezoeker te vragen stil te zijn. Zo staat er op de wand: 'Gij hebt twee ogen en een mond. Dit zij voor u een teeken, hier veel te lezen en niet te spreken'.

We zijn, zegt Alsemgeest, 'de grootste kunsthistorische bibliotheek van Nederland, zowel bij de bouw als nu'. De totale collectie omvat ruim 500.000 banden. In de Cuypersbibliotheek is plaats voor circa 50.000 boeken. Iedereen kan deze stukken in gratis komen inzien en bestuderen. Bezoek is op afspraak. De reservering van boeken via de bibliotheekcatalogus op voorhand is een verplichting.

In de leeszaal stonden bij de oplevering uiteraard veel minder boeken. 139 om precies te zijn. In de jaren die volgden ging de bibliotheek van 3.500 naar 70.000 boeken. Sommige boeken staan nog op de plank waar ze in het begin twintigste-eeuw zijn neergezet. Inmiddels kan deze ruimte niet alles meer herbergen en staat het grootste deel van de collectie in tunnels onder het gebouw.

Naast de monumentale Cuypersbibliotheek kan men onder meer veilingcatalogi; de bijzondere collecties van de bibliotheek; werken op papier en de fysieke collectiedocumentatie raadplegen. Het is daar mogelijk om zelf tekeningen of etsen van de grote meesters bestuderen.

Lees meer over de afdeling Research Service in het tweede artikel.

Over de auteurs

Bert Koopman is hoofdredacteur van het journalistieke platform Wereld van Filantropie (online, print, events)

Abonneer je op ons gratis Journaal:

E-mail adres

Schrijf je in